

ВТУ "СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ"
ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА "ГЕРМАНИСТИКА И НИДЕРЛАНДИСТИКА"

ул. "Т. Търновски" N2, 5003 В. Търново,

тел: +359.0887 350 666, nikolina.burneva@abv.bg

ПРОФ. Д-Р НИКОЛИНА СЛАВЧЕВА БУРНЕВА

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Ева Николаева Пацовска-Иванова, редовна докторантка към Катедрата по германистика и скандинавистика (специалност „Немска филология“ с избираем модул „Скандинавски езици“), област на висшето образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление: 2.1. Филологии (Немска литература), за присъждане на образователната и научна степен „доктор“:

МИТЪТ ЗА ОДИСЕЙ И НЕГОВИТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ: МИТ И НАРАТИВ В НЕМСКАТА СЛЕДВОЕННА ЛИТЕРАТУРА

1. Данни за дисертантката

Изложената в автобиографията на дисертантката информация показва, че тя следва една ясно очертана образователна стратегия от началната фаза в една от най-добрите наши езикови гимназии за интензивно изучаване на немски език – тази в гр. Добрич, през бакалавърската програма в един от най-добрите германистични центрове за висше образование в България – Катедрата по германистика и скандинавистика в СУ „Св. Климент Охридски“ и магистърската програма по антична литература и култура пак в Софийския университет. Статусът ѝ на редовна докторантка по следвоенна литература с акцент върху митологичните мотиви е логична кулминация в тази културоведска квалификация, почиваща на колкото широко, толкова и задълбочено проучване на европейското културно наследство.

Специално внимание заслужава обстоятелството, че Ева Пацовска е изучавала в различна степен на овладяване 3 модерни и 2 класически чужди езика – немски, английски и испански, латински и старогръцки. Като се има пред вид и семейства, през който тя следва в Хамбург, става ясно, че кандидатката е преминала през обучение, което я прави твърде високо квалифициран преподавател за работното ѝ място в езикова школа, където е намерила своята професионална реализация още в началото на магистратурата

си. Съвсем основателен е стремежът ѝ към по-високи нива на професионална изява – постигнати за момента в сътрудничеството ѝ към методологически проект в областта на немската граматика в Софийския университет.

Макар и не в пряка връзка с настоящата процедура, считам за особено важна компетентност на кандидатката и нейния доказан усет за лиричния изказ – както на български, така и на немски език. Ева Пацовска е не само доста по-добра от някои наши утвърдени и известни професионални интерпретатори на немска лирика, но и притежава дарбата за това изкуство. Авторските стихове на Ева Пацовска-Иванова са много добри, а публикуваните стихосбирки дават основание за високи очаквания и за бъдеще. От германистична гледна точка заслужават внимание нейните преводи от немски на български език. Макар и не широко популярни, те убеждават в преводаческия потенциал на поетесата.

Предвид острия недостиг на добре подготвени германисти от това поколение бих се радвала на едно по-активно нейно участие в браншови организации и социални форми на научното направление и на нейни инициативи за колективни прояви. Автобиографията на кандидатката не съдържа никакви показатели в това отношение.

2. Данни за процедурата

Потвърждавам, че по настоящата процедура са спазени всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

3. Данни за представените научни публикации и участията в научни форуми

В настоящата рецензия ще коментирам само предоставените ми от кандидатката два текста – дисертационния труд и автореферата по него. Упоменатите в Автореферата (с. 47) 5 статии по темата не ми бяха представени, а библиографските им описания показват, че става дума само за участия в конференции, от които само 1 е извън *alma mater* СУ (което потвърждава горе формулираната ми теза за сравнително пасивното отношение на дисертантката към специфичните за научното направление форми на изява).

Дисертационният труд показва още със Съдържанието своите положителни качества – прегледно и ясно представена композиция, адекватна на предмета на изслед-

ването структура, формално логически издържани етапи на анализа и интерпретацията, убедително подготвено Обобщение.

Още Мотото, по-точно: двете мотота – от филм на видния германски режисьор Вим Вендерс и от френския литературен теоретик и новатор в сферата на наратологията Жерар Жьонет – предизвестяват методологическата специфика на дисертационния труд.

1. От една страна, той се съсредоточава върху *тясната връзка между художествените сюжети и общественно-политическата ситуация* със специфичните ѝ културно-исторически характеристики, предпоставили условията за създаването на съответните художествени произведения. По-тесните и позволяващи задълбочено проучване нейни параметри са:

1.1. Обществено-политическата криза в Германия след Втората световна война.

Тя служи като композиционна платформа на целия труд, тъй като е обща за четирите художествени произведения, на които той е посветен. Веднъж описана, анализирана и синтезирана с оглед на целите на изследването, тя служи като екран за отразяването (в двойния смисъл на термина – като проектиране и като осмисляне) на конкретните заключения относно разглежданите в труда произведения. А в тази си функция тя е и своего рода *tertium comparationis* за четирите разказа от онова време. Така структурирано, изложението на дисертационния труд постепенно надгражда наблюденията върху променящата се през военно-временния и следвоенния период трактовка в четирите произведения, а именно: постепенното отдалечаване от конкретната материалност на събитията и преминаването към митопоетични асоциации с по-абстрактен и общовалиден, но и в четирите случаи пацифистичен идеен замисъл.

От съдържателна гледна точка най-информативната част на този аспект е изложена в глава III на изследването, като са следвани схеми и стереотипи, общоизвестни от множество историографски и политологични рекапитулации, публикувани пред последните десетилетия. Не считам това обстоятелство за слабост на разработката, тъй като с оглед на дисертацията този аспект представлява необходима, по не централна съставна част. Нейната функция да осигури сбито и ясно представяне на реално-историческата референция на литературните анализи е изпълнена.

1.2. Биографичните детайли в животоописанието на всеки от авторите. Те само на пръв поглед би могло да се оценят като излишен композиционен елемент (доколкото фактологията е широко достъпна в безброй вече публикувани обзори и

медии). Но по своята същност тези подглави представляват екскурси, съставени от авторския подбор на дисертантката, който е съобразен именно с целите на нейното изследване, т.е., наблюдаваме методологична фокализация при представянето на фактологията, а не преповтаряне на вече публикувани схеми на тотално представяне на житейския път на физическите лица с битовите му подробности. Така подготвени, четирите биографии на писателите позволяват чрез напречни разрези да се изведат важни типологични сходства на това следвоенно поколение германски автори.

2. От друга страна, изследователският подход се основава на **структурално-аналитичното наблюдение и обяснение на наратива** в отделните произведения. Според мен особено ценното в тази дисертация е внимателното проучване, усвояване и приложение на водещи постановки в литературознанието на 20 век, които – дори и да не става дума за контактни връзки между разглежданите автори и коментираните в труда теоретици – са почувствани в органичното им контекстуално взаимодействие. Именно интересът към **авторерексивната страна на художественото творчество** прави представената дисертация иновативна.

2.1. Познаването и проучването на основните повествователни техники в модерната европейска литература заема централно място в уводната част на дисертацията. Глава „II. Предмет, цели и методи на изследването“ (с. 25-52) показва недвусмислено, че изборът на водещите теоретични модели не е случаен. Именно Жьонет, един от последователите на руския формализъм и идеолог на структурализма в литературния анализ, авторът на „Фигури III“ може да предложи водещите линии на дисертационния труд, който в крайна сметка цели да проучи избраните четири романа не само в индивидуалната им художествена стойност, но и като *компоненти на един „литературен ред“* (с термина на ОПОЯЗ).

2.2. С втората глава на изследването си г-жа Пацовска-Иванова доказва високата степен на осмисляне на теоретичните постановки, които да позволят съпоставителните изводи върху четирите романа: „Наратологични теории“, „Митологични теории“ и „Интертекстуални способности“ са трите аспекта, които гарантират на последващите литературни анализи пространствено обглеждане и „снемане“ на разказвателните моменти. Станцел и Жьонет; Касирер, Циолковский и Мирча Елиаде; Цветан Тодоров – това са автори, извели литературознанието от неговата наивно-позитивистична конституция до модерното, типологично анализиране на трансформации и транспозиции и изграждане на литературни архетипи.

От днешна гледна точка и с оглед на постмодерните художествени концепции тези основоположници на модерната наратология са вече до голяма степен преодолени, всеки един аспект от горе посочените е многократно разработван и деконструиран в по-късни публикации. Но Пацовска-Иванова основателно се позовава на по-ранните теоретици, които стоят ментално най-близо до и са най-компатибилни с обектите на нейното изследване. Дисертантката е проучила и усвоила богат набор от теоретична литература, за да го приложи върху четирите художествени произведения, които са обект на нейното изследване.

3. Като обединява анализа на реално-историческата референция на художествения сюжет с авторефлексивните моменти на културознанието относно постепенните транспозиции на един унаследен от Античността литературен мит, дисертационният труд създава своя собствен профил. Той изследва изграждането на един *нов литературен ред* – този на *следвоенната трактовка на една митопоетична метафора*. Защото именно това е интригуващото в коментирания тук труд. Провокирана от емпирично констатирания факт на висока честотност на мита за Одисей дори в модерната литература, Ева Пацовска-Иванова проучва академичните публикации върху този феномен (в глава „I. Налични изследвания“), за да абстрахира от тях основните моменти в рецепцията на мита за Одисей. Тя се нуждае от тази конструкция, за да ориентира по нея и собствените си наблюдения върху избраните четири романа. Подборът на теоретичните постановки е адекватен на целите на изследването, а резюмето на проучените публикации показва задълбочено разбиране на проблемите. Според мен разделянето на „статии“ и „студии“ като две подглави в „2. Публикации, които се концентрират върху рецепцията на персонажа Одисей през 20 век“ следва един по съществото си произволен, чисто формален критерий и е излишно. Но това е един дребен детайл в иначе стройно подредената, обемиста и съдържателно богата уводна част на дисертацията (77 от общо 268 стр.).

Уводната част е композирана съобразно процеса на вникване в темата и целите на изследването. Митът за Одисей е в стартера ѝ – с оглед на семантичния му потенциал, привлякъл вниманието на десетки автори от Античността до наши дни. А след двете подглави, посветени на критическата и теоретическата рецепция на художествените произведения, мотивирани от този сюжет, един „Екскурс: Наратологични особености на „Одисеята““ фокусират вниманието върху естетическата страна на трансформациите, които потенциално повлияват и разглежданите в дисертацията повествования – в центъра на вниманието и тук стои *разказваческата функция на протагониста*.

Четирите централни глави (IV.-VII.) на дисертацията са посветени на произведенията „Одисей и свинете или Досадата от цивилизацията“ (1947) на Лион Фойхтвангер, „Шестата песен на Ернст Шнабел“ (1956) от Ернст Шнабел, „Завещанието на Одисей“ (1957) от Валтер Йенс и „Некия. Разказът на един оцелял“ (1947) от Ханс Ерик Носак. Подредбата не следва хронологията на публикуването, нито пък е случайна, а се съобразява с постепенното усложняване на рецепцията на мита, като започва от неговото миметично продължение (Фойхтвангер), минава през трансформацията въз основа на критично-теоретичната селекция на отделни възлови епизоди (при Шнабел и Йенс) и акцентува качествено новия, митологичен подход към архетипа „Одисей“ у Носак. Така дисертацията оценява позитивно една тенденция, забелязана преди десетилетия (още през 1982 г. например Джилбърт Розе изказа тезата, че след Омир образът на Одисей показва трайно негативно развитие).

В тази преоценка се крие още един интригуващ момент на херменевтичния подход на Ева Пацовска-Иванова. Тя обединява двата аспекта на изследването си – ракурса към социално-историческата проблематика с „героя“ Одисей като двигател и център на събитийността и ракурса към неговата функция на разказвач. И с тази двойна оптика тя проследява как се разгръща художествената интерпретация на сюжетната фигура Одисей, за да стане при Носак една интелектуално-артистична схема, издигната над конкретната житейска реалност на прототипа, обгърната от новото небе на модерната, следвоенна култура в условията на криза и преход.

На тази теза е подчинена и вътрешната композиция на централните четири глави – еднообразно подредени, формално логически ясни като формулировка и като концепция, те структурират изложението относно четирите романа в един и същ формат, за да обслужат съпоставките между тях в Обобщението. То е количествено кратко, тъй като частните заключителни бележки са били вече изложени след анализите на всяко от произведенията. От съдържателна гледна точка този текст е с много висока информативна и естетическа гъстота и убедително извежда централните тези на дисертацията: изграждането на един нов литературен ред – този на следвоенната трактовка на „Одисей“ като митопоетичната метафора.

Отворен (и, ако не се лъжа, не повдигнат) остава въпросът, какво става с интереса на немскоезичните автори към митовете в годините след установяването на „мирното съвместно съществуване“ на следвоенните политически блокове (време, наричано още и „Студена война“)? Но доколкото пълноценният отговор би бил предмет на една послед-

ваша монография, тази дисертация би могла евентуално да предложи само няколко перспективни коментара на базата на Обобщението, с което завършва.

Библиографията към текста на дисертацията съдържа разделите, обичайни за този тип изследвания, с 27 заглавия в корпуса с първична литература и 71 заглавия по теория на литературата и литературна критика. Както вече беше подчертано, това са не всички, но редица съществени публикации, отнасящи се до методологията на представения труд.

Заслужава внимание и Приложението (12 стр.) с графични схеми на строежа на четирите произведения, илюстриращи изложението в четирите централни глави.

Авторефератът към дисертацията (47 стр.) пълноценно отразява съдържанието и композицията на труда и достатъчно ясно представя неговите качества.

Специално трябва да се отбележи, че и дисертацията на немски език, и авторефератът на български език се отличават с **високо култивиран стил**, който непринудено увлича читателя и убедително изказва изведените твърдения на авторката.

4. Заключение

Дисертационният труд на тема „Митът за Одисей и неговите трансформации: мит и наратив в немската следвоенна литература“ притежава качества на добросъвестна и приносна авторска разработка. Това ми дава основание да гласувам с пълна убеденост „за“ присъждане на ОНС „доктор“ на **Ева Николаева Пацовска-Иванова**.

гр. Велико Търново, 02 януари 2020 г.

Ж. Бурнева